

SOMUNCU BABA

Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi

Kültür · Tarih · Din · Medeniyet

I. ULUSLARARASI

AKSARAY

SEMPOZYUMU

27·29
Ekim 2016

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOMUNCU BABA TARİH VE KÜLTÜR ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINI

I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)
Tam Metin Kitabı

Editörler

Mehmet Sami YILDIZ
Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Ayşegül CAN
Aksaray Üniversitesi,
Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Mehmet ÖZKAYA
Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Vildan ARMAĞAN
Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

ISBN 978-605-88368-2-2

Baskı: Dizgi Ofset Matbaacılar Sit. 10451. Sk. No:4 Karatay/KONYA

Şubat 2017

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet) isimli kitabın tüm yayın hakları Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne ait olup her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir kısmı, editörlerin önceden yazılı izni olmaksızın çoğaltılamaz, bir geri çağrı sisteminde saklanamaz veya herhangi bir biçimde elektronik veya mekanik, kopyalama, kayıt veya başka yollarla iletilemez.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronical, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of editors.

"I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu (Tarih, Kültür, Din, Medeniyet)'na ait bu bildiriler kitabı 667 sayılı KHK ve bu KHK kapsamında FETÖ/PDY ve diğer milli birliğe düşman terör örgütlerine yönelik alınan önlemler kapsamında çıkarılan 672, 675 ve 677 sayılı KHK'lar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sami YILDIZ
Sempozyum Başkanı

İletişim

aksaraysempozyumu@gmail.com

Sekreter

Okutman Ayşegül CAN (Aksaray Üniversitesi)

**AKSARAY'IN BİR DEĞERİ: SOMUNCU BABA- ŞEYH EBÛ HÂMÎD
HAMÎDÜDDİN AKSARÂYÎ - VE TUHFETÜ'L-İHVÂN/ŞERH-İ HADİS-İ ERBAIN
40 HADİS ŞERHİ - EĞİTSEL BİR BAKIŞ -**

Yunus Emre SAYAN*

Özet:

Mekânları şereflendiren orada yaşayan insanlardır. Anadolu'yu vatan yapan, şereflendiren; Müslüman, şerefli insanlardır. Tarih boyunca 'Salihler şehri' olarak bilinen Aksaray'ın bu özelliği almasında evsahipliği yaptığı 'Salih insanlar'ın büyük rolü vardır. Bu isimler arasında Somuncu Baba lakabıyla meşhur olan Hamidüddin Aksarâyî öne çıkar. Kendisi Osmanlı döneminde yaşamış, yolculuk ilmin yarısıdır ilkesi gereği Kayseri'den başlayan hayat yolculuğunda, başta Anadolu olmak üzere, Ortadoğu, İran bölgesinde birçok şehre yaptığı yolculuklar sonrası ilmini derinleştirmiş ve bu ilmi hem yaşayarak göstermiş, bir farkındalık oluşturmuş hem de çevresindeki gençlerle paylaşmış önemli bir değerdir. Aynı zamanda yetiştirdiği öğrenciler de tarihte iz bırakan önemli şahsiyetler olmuşlardır. Gönül insanı olan Somuncu Baba, ilmi eserler de vermiştir. Hadis tarihinde önemli bir yeri olan 40 Hadis geleneğine, döneminde derlediği ve şerh ettiği 40 Hadis'le katılan Somuncu Baba, bu hadislerle yaşadığı topluma, paylaştığı insanlara önemli eğitsel mesajlar vererek çevresinde Salih insanların yetişmesini sağlamıştır. Derlediği hadisler bugün de, şehri sulehâ'dan nesli sulehâ yetişmesine vesile olacak önemli bir kaynak olarak eğitimcilerle ışık tutmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Somuncu Baba, Kırk Hadis, Şerh, Tasavvuf, Aksaray

**A VALUE OF AKSARAY: SOMUNCU BABA- ŞEYH EBÛ HÂMÎD HAMÎDÜDDİN
AKSARÂYÎ - AND TUHFETÜ'L-İHVÂN/ FORTY HADITH COMMENTARY-
EDUCATIONAL A OVERVIEW-**

Abstract:

Places are honoured by the people who live there. Muslims maked he Anatolia motherland and honour there Aksaray is known "Good People's city" during the history. "Good peoples" take a big role for Aksaray. Among these names Hamidüddin Aksaray whose nick name is Somuncu Baba stands out. He lived in Ottoman. He is an important value. He travelled many cities. He started from Kayseri to his life travelling. First of all he travelled Anatolia, the Middle East, Persia. He depened his knowledge and showed this knowledge by living. He shared his knowledge with the young people around him. At the same time his students became important people who made on effect in the history. As a heart person Somuncubaba gave scientific works. Somuncubaba supplied growing good people around him by collecting 40 hadith. He gave important messages to the people, to the society where he lived in. He collected some "hadith" and these "hadith" still light our way nowadays.

Key words: Somuncu Baba, Forty Hadith, Cammentary, Mysiticism, Aksaray

* Öğretmen, Anadolu İmam Hatip Lisesi, AKSARAY, ysayan@gmail.com

GİRİŞ

Yeni neslin tarihini, kültürünü bilerek ve değerlerimize sahip çıkarak bugünün gelişen dinamikleri ile harmanlanması ve bütünsel bir bakış açısına sahip olması temel bir ihtiyaçtır. Bu sebeple öncelikle gençlerin ilgisini çekerek, rol model olacak değerlerimizin hatırlatılmasına ve anlatılmasına katkı sağlayacak şehir, kültürün olduğu; medeniyetin, nesilden nesile aktararak geliştiği merkezdir. Şüphesiz, şehrin en önemli unsuru insandır. Şehir, sadece ataları nesiller boyunca o şehirde yaşayanların değil her gün yeni gelenlerin de katılımıyla gelişen bir medeniyet merkezidir. Katılımlar, şehrin kimliğiyle bütünleşerek, kültürel değer ve soyut-somut bütün varlıklar korunarak şehri zenginleştirmeli ve şehrin gelişimine ivme kazandırmalıdır. Özellikle şehre dışarıdan gelen gençler ve öğrenciler sadece barınma, beslenme, öğrenme, eğlenme ihtiyaçları karşılanarak yalnız bırakılmamalı, talimle (eğitimle) birlikte onların millî terbiye ve şehir kültürüyle yetiştirilmeleri de amaçlanmalıdır. Bizim şehirlerimiz de kültürel değerlerimizle geliştirdiğimiz medeniyetimizin sahnesi; şehre değer katmış şehirlilerimiz, kültür ve medeniyetimizin taşıyıcılarıdır. Somuncu Baba Aksaray'a değer katmış önemli değerlerinden biridir.

A) SOMUNCU BABA'NIN HAYAT HİKÂYESİ¹⁹⁹⁹ (öl. 815/1412)

Asıl adı Hâmid b. Musa olan Şeyh Ebu Hâmid, (Osmanlı 4. halifesi) Yıldırım Bayezid döneminde, 15. Asrın ikinci yarısıyla 16. Asrın ilk çeyreğinde yaşamış mümtaz bir şahsiyettir. Türkistan'dan göç eden bir aileye mensup olan Hamîdüddîn b. Şemseddin Musa, H.8. M.14. yüzyılın ortalarına doğru (takriben 730/1331) Kayseri'nin Akçakaya köyünde doğmuştur. Anadolu'yu İslamlaştırmak için gelen Horasan erenlerinden Şeyh Şemseddin Musa Kayserî adında bir zâtın oğludur. 24. kuşaktan Peygamber a.s.'ın torunu olduğu belirtilir.

Kayseri'de doğmasına nispetle "Kayserî", Aksaray'da vefat etmiş olması nedeniyle "Aksarâyî", Bursa'da kaldığı süre içinde de, geceleri hamur karıp ekmek yaptığı, gündüzleri de ekmekleri satarak geçimini sürdürdüğü için "Somuncu Baba" olarak anılmıştır. Daha çok Somuncu Baba adıyla tanınan Şeyh Ebu Hâmid, tarih boyunca Ebû Hamîd-i Velî, Hamîdüddîn Aksarâyî, Ekmekçi Koca, Şeyh Hamîd-i Veli gibi birçok isimlerle yâd edile gelmiştir.

¹⁹⁹⁹ Mefâil HIZLI, *Somuncu Baba*, Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 2, C:2, s. 263-271, 1987.

Ailesi, çocukluğu, eğitimi, gençliği ve evliliği hakkında fazla bilgi yoktur. Eğitim hayatına Kayseri’de, babasından ve babası aracılığıyla Ebherî tarikatından aldığı bilgilerle başlar. Zamanının meşhur müderrislerinde okur. Daha sonra ilim yolculuklarına başlar.

İlk olarak dönemin ilim merkezlerinden Dımaşk/Şam’a gider, burada, Hankâh-ı Bayezidiyye’deki hocalardan ders alır. Buradan dönemin önemli ilim merkezlerinden Tebriz’e, - o dönem Azerbaycan sınırlarında (Hoy kasabasında), bugün İran-Tebriz bölgesinde bir eyalet olan - Erdebil’e geçer. Burada Safeviyye tarikatının pîri olan Safiyyuddîn Erdebîlî’nin yerine geçen Sadruddîn Erdebîlî’nin halifesi (Şeyh Safiyyuddîn İshâk’ın torunu) Hâce Alâüddîn Alî Erdebîlî’den ders ve icazet alır. Daha sonra Anadolu’ya, dönemin başkenti Bursa’ya gelir. Bursa’da bir fırın yaptırır. Fırınına merkebiyle dağdan odun getirir, Hamur karar, ekmeği pişirir ve ekmeği küfesini sırtına yüklenip “Somunlar Mü’minler” diye söyler, geçimini bu yolla sağlar. Halk, bu fırıncıya “Somuncu Baba” der ve onun pişirdiği ekmeğin lezzetine doyamaz. İlmî birikimi halk tarafından bilinmez. Hep halk içinde Hakk ile olmaya gayret eder. Yıllarca Bursa’da kalır.

Dönemin Osmanlı Halifesi, Yıldırım Bayezid, 1396’da, Niğbolu Zaferi sebebiyle Allah’a teşekkür amaçlı, dönemin başkenti Bursa’da merkezi bir yere Ulu Camii’ni inşa eder. Bu inşa sırasında da Somuncu Baba, küçücük fırınlarında pişirdiği ekmeği, çalışan işçilere ikram eder. Camii’nin inşası tamamlanınca, (İslam dünyasında cami açılışında, Cuma günü açılması, ilk namazı imkân dâhilinde hiç kaza namazı borcu olmayanın kıldırması geleneği bağlamında) Yıldırım Bayezid, açılış hutbesini okuma görevini, bu şerefi, dâmâdına bırakır. Fakat dâmâdı, meşhur şeyh Emir Sultan (asıl adı, Mehmet Şemsüddin Buhârî) “Hayır! Belde-i Bursa’da benden çok büyük zâtlar var, bu şerefi bana değil, zamanın kutbu Şeyh Ebu Hamîd’e vermelisiniz” der; Somuncu Baba’ya teklif eder.

Somuncu Baba, minberde, Fatiha suresini 7 farklı mânâ üzere tefsir eder. Hutbesini dinleyen ve daha sonra müridi/öğrencisi olan, Şeyhü’l-islam Mollâ Fenârî, kendini tutamaz ve cemaate; “ilk tefsiri herkes anladı. 2. tefsiri, buradakilerden bazıları çözebildi, 3. tefsiri çok az kimse anlayabildi. 4 ve sonrakiler idrakimiz dışındadır”, der. Kendisi, bu etkilenme sonrası, Fatiha suresi tefsirini kaleme alır. Somuncu Baba’ya cemaat de büyük bir teveccüh ve tazim göstermiştir. Somuncu Baba namaz sonrası evine döner, ancak kendine gösterilen ilgi, alakadan rahatsız olmuştur. Mânevî kişiliği ve bilgeliği yönü fark edilen Somuncu Baba, şöhretin âfet

getireceğini bildiği için -talebeleriyle- aniden Bursa'dan ayrılır, Şam'a gider, Hacı Bayram da eşlik eder. Oradan Hicaz'a giderler, Mekke-Medine'de 3 yıl kadar kalırlar. Hac sonrası (ya Malatya Dârende'ye geçmiş, bir süre burada bulunmuş ve daha sonra) Aksaray'a (gelmiş ya da doğrudan Aksaray'a gelmiş, bir süre sonra, Malatya/Darende'ye) geçmişler.

Somuncu Baba'nın iki oğlu vardır; Hakîki Yusuf ve küçük oğlu Halil Taybî. Yusuf Hakîkî Aksaray'da medfundur. Diğer oğlu Halil Taybî ve kendisinin hac dönüşü bir rivayete göre Dârende'ye geçtikleri bir rivayete göre ise tekrar Aksaray'a döndükleri ve burada medfun oldukları söylenmektedir.

Meşhur talebeleri arasında; Akşemseddin (Fâtih'in Hocası), Hacı Bayram Veli²⁰⁰⁰, Molla Fenârî (Bursa, Fenarlıdır. II. Murad zamamı Şeyhülislamı) vb. sayılabilir. Hacı Bayram-ı Veli'nin mürididir. Molla Fenârî (834/1430) ve Emir Buhârî (833/1431)'nin hem dostu, hem ilim ve gönül arkadaşıdır.

Şeyh Hamid, 815/1412'de vefat eder. Medfun yeri ile ilgili Aksaray rivayeti yanında, hac dönüşü, Malatya/Dârende/Hıdırlık mahallesinde/Eski Darende Zaviye/Tekke mahallesinde vefat ettiği, oğlu Halil Taybi ile aynı yerde defnedildiği de söylenir. Talebesi Hacı Bayram şeyhinin vefatı sonrası memleketine dönerek talebe yetiştirmeye burada devam etmiştir.

Şeyh Hamîd-i Veli'nin üç eseri bilinmektedir. Bunların en önemlisi "Şerh-i Hadis-i Erbaîn'dir. Diğerleri "Zikir Risalesi" ve "Silâhu'l- Mürîdîn" isimli dua mecmualarıdır.

B) KIRK HADİS VE HADİS-İ ERBAİN ŞERHİ²⁰⁰¹

Hadis literatüründe kırk hadis geleneğinin tarihi oldukça eskidir. Bir rivayete dayanan bu gelenek, İslam kültüründe kırk sayısına atfedilen özel önemle de birleşince hicrî ikinci asırdan itibaren günümüze kadar uzanan süre içinde pek çok kırk hadis derlemesinin ortaya

²⁰⁰⁰ Aslen, Ankara/Çubuk suyu /Solfasol köylü olup, asıl adı Numan'dır. Somuncu Baba ile tanışması "bayram" günü olduğundan ve ona bu isimle hitap ettiğinden "Bayram" adıyla anılmış/tanınmıştır.

²⁰⁰¹ Doç. Dr. İ.Hakkı Ünal, *İslam Kültüründe Kırk Hadis Geleneği Ve Şeyh Hamîd-i Veli'nin Hadis-i Erbaîn Şerhi*, Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, Ankara-1997, s.137-146.

çıkmasına sebep olmuştur. Bazı rivayet farklılıklarını bir tarafa bırakırsak, kırk hadis derleyicilerini teşvik eden hadislerin metinleri şöyledir:

“Ümmetimden dinle ilgili kırk hadis ezberleyen kimseyi Allah Kıyamet gününde fakih ve âlim olarak haşr eder.”

“Ölümünden sonraya kırk hadis bırakan kimse Cennette benim arkadaşımıdır”

İnsanlık kültürü çeşitli din, ırk ve cinse mensup pek çok büyük şahsiyetin vecize olmuş sözlerine ve kaynağı bilinmeyen anonim hikmet ve atasözlerine sahiptir. *Kelâmu'l-kibâr, kibâru'l-keâm/Büyüklerin sözleri, büyük sözlerdir*, denilmiştir. Bazı anonim vecîz sözler Muhammed s.'e nispet edilmiştir. Hz. Peygamber s.'in her sözü doğru olmakla beraber, her doğru sözü O'na s. isnad etmek/dayandırmak doğru değildir.

400 civarında Arapça, Türkçe, Farsça kırk hadis mecmuası ve bunlar üzerine yapılmış yüzlerce şerhten oluşan muazzam bir kırk hadis literatürü doğmuştur.

Burada ele alacağımız, Anadolu'nun İslâmlaşması için büyük gayretler gösteren mutasavvıflardan Şeyh Hamid-i Veli'nin “Hadis-i Erbaîn Şerhi” de bunlardan birisidir.

40 hadis şerhi, tasavvuf diliyle yazılmıştır. Yedi yazma nüshası olan eserin orijinali, Süleymaniye Kütüphanesinde ve soyundan gelen akrabası merhum Osman Hulusi Efendi 'nin özel kütüphanesinde de bulunmaktadır. Özel kütüphanedeki nüsha, Darende'de müderris olduğu anlaşılan 50 yaşını geçkin olduğu halde -Somuncu Baba'nın- kırk hadisinin şerhine başladığını, bazı lafızlarını ve zahiri manalarını açıklamayı murad ettiğini şerhin girişinde belirten, Hasen b. Muhammed Ali ed-Dârendevî isimli bir âlimin, Somuncu Baba'nın derleyip şerhettiği kırk hadis üzerine yapmış olduğu şerhtir. Hasen Dârendevî her hadisi şerhettikten sonra Şeyh Hamid-i Veli'nin “el-hıssa”(hisse) başlığı altında zikrettiği kısa açıklamayı olduğu gibi vermiş, ayrıca bunun şerhini yapmamıştır.

Osmanlılar döneminde Arapça kırk hadis şerhini ilk kez yazan Şeyh Hamid-i Velî'nin kırk hadisine yapılan diğer bir şerh, oğlu Yusuf Hakîkî'ye aittir. Kendisi de bir mutasavvıf olan, Aksaray'da medfun Yusuf Hakîkî, babasının "el-hissa" başlığı altındaki kısa şerhini "şerhu'l-kıssa" başlığıyla genişletmiş ve daha geniş çaplı tasavvufî bir kırk hadis şerhi ortaya çıkmıştır.²⁰⁰² Şeyh Hamid'in tasavvufî görüşlerini daha iyi tanıyabilmek için kanaatimizce bu şerhin de yayınlanması gereklidir.

Şeyh Hamid, girişte eserinin telif sebebi olarak şunları söyler: 'Nebi (s), ashâb-ı kirâmına, kendisinin tebliğ ettiği ayet ve hadisleri ümmetine tebliğ etmelerini tavsiye etmiş ve "bir âyet bile olsa benden tebliğ ediniz" buyurmuştur. Ayrıca kelimetullâhı yüceltmek, sünnetini ihyâ etmek ve ahdu eymânî yenilemek için, 'Allah; benim sözümü işiten, ezberleyen, koruyan ve onu olduğu gibi aktaran kimsenin yüzünü ağartsın" hadisini ve benzeri hadisleri söylemiştir. Bu hadislerin kendilerine ulaştığı herkes emre uyarak bunları tebliğ etmekle yükümlüdür. Bu günahkâr fakir Hamid b. Musa el-Kayserî'- ye de sâlihlerden ve din kardeşlerinden birisi bu hususa işaretle, tahdîs-i nimet olarak ve Hz. Peygamberin emrine uymak üzere, kendisine bir hatırlatma ve öğüt olması için kırk hadis toplamamı istemiştir. Allah onu ve bu esere bakanların hepsini faydalandırsın; bu kardeşi de, hadisi duyan, itaat eden, ona davet eden, davet edileni de -hepimizi- ona icabet eden ve hükmüyle amel eden kimselerden eylesin. Allahü Teâlâ duaları işitendir. Kardeşim için yaptığım duayı da kabul buyursun. İsteğine uyarak gücüm nispetinde hadisleri toplamaya çalıştım. Yardımcım ve dayanağım Allah'tır.'

Derlediği hadisleri neye göre seçtiğini incelediğimizde, insanın bütün hayatında ilâhî iradeyi gözönünde bulundurması, dünyevî gayelerden uzaklaşması ve iyi bir ahlâkla edeplenmesi ön plana çıkmaktadır. Kısa, ezberlenmesi kolay ancak, bahsettiğimiz çerçeve içinde vurgusu güçlü olan rivâyetlerden seçilen hadisler, tasavvufî terbiye göz önünde bulundurularak derlenmiştir. Eserde yer alan 8, 35 ve 38 numaralı hadisler ise mütedâvil

²⁰⁰² Bu hâşiye, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Bölümü, nr. 1441/3, yk. 13-36'da yer almaktadır. Ali Rıza Karabulut, Somuncu Baba'nın Kırk Hadis Şerhinin tamamını ilk defa tercüme etmiş ve Kayseri İlimiye Tarihinde Meşhur mutasavvıflar, isimli eserine almıştır. Kayseri, 1994.

eserlerde yer almamaktadır. Hâmid-i Velî'nin, rivayetlerin içerdiği mesaja önem vermesinden dolayı bunları çalışmasına dâhil ettiğini düşünmekteyiz.²⁰⁰³

Somuncu Baba, eserindeki hadisleri sağlam kaynaklardan derlemiştir. Kırk hadis otuzaltısı “Kütüb-i Sitte” hadisidir. Başta İmam Gazali olmak üzere pek çok ünlü mutasavvıf eserlerinde uydurma rivayetlere yer verdikleri için tenkit edilmişlerdir. Şeyh Hamid bu konuda titiz davranarak ilmî kişiliğinin hakkını vermiştir. Kitapta yer alan kırk hadisten altısı “kudsî hadis”tir. Hadislerin senedleri hazfedilmiş, sadece sahâbi ravilere yer verilmiştir.

Hadisler, iman, amel-i sâlih ve güzel ahlâkla ilgilidir.

Melamî tavrına delalet eden hadisler dikkat çekicidir. Meselâ, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği, “*Nice kapılardan kovulmuş pejmürde insan vardır ki Allaha yemin etse Allah onu yemininde sadık çıkarır*”²⁰⁰⁴ hadisi sanki Bursa'da Somuncu Baba'nın halkla iç içe halini tasvir etmektedir.

Yine kitabına aldığı, “*Dünyada bir garîb veya yolcu gibi ol, kendini kabir ehlinden say*” hadisi²⁰⁰⁵, şöhretten uzak mahviyetkâr tavrına ne güzel uymaktadır. “*Zîneti terketmek imandandır*” hadisi²⁰⁰⁶ de bu cümledendir.

Zikrin önemini vurgulayan hadisler de bu derlemede yer almaktadır. Meselâ, Buhârî'nin Sahîh'inde bulunan, “*Allâh'ı zikreden kimse ile zikretmeyen kimse diri ile ölü gibidir*” hadisi²⁰⁰⁷

²⁰⁰³ Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Velî (k.s.), *Kırk Hadis Şerhi*, (Haz. Doç. Dr. Enbiya YILDIRIM) Nasihat yay. 2007, s. 9-10

²⁰⁰⁴ Müslim, Birr, 138 (Rakam: 2622)

²⁰⁰⁵ Buhârî, Rikâk, 3

²⁰⁰⁶ Ebû Davud, Tereccül, 2

²⁰⁰⁷ Buhârî, Deâvât, 67

bunlardan biridir. Yine, “*Allâhu Teâlâ'yı anmanın amellerin en hayırlısı olduğunu*” bildiren hadisteki²⁰⁰⁸ zikir, tasavvufî mânâda ele alınmış ve öyle yorumlanmıştır.

Kırk Hadis'ten çıkarılan “kırk hisse” gayet vecîz ve belîğ cümlelerden oluşmaktadır. Şeyh Hamid, muhataba seslenirken çoğu zaman “sâlik” tabirini kullanmakta, bazan da “ey kardeş” ve “ey tâlib” şeklinde hitab etmektedir.

Sadece erbabının anlayacağı tasavvufî terimler kullanmaktadır. Mesela bir hadisin şerhinde şöyle der: “Hafî makamında Allâh'ın cemâlinden başka güzelliğe meyletmeyen, ahfâ makamında varlığı (vücûdu) gerçek mevcud için tasadduk edip sarfeden kimseyi Allah rahmetinin gölgesinde gölgelendirir.

Tasavvufun nihai hedefi olan “fena fillah”ı şöyle ifade etmektedir; “Bu hadis, Hayyü'l-Kayyûm'un zâtıyla kaim olan gerçeğe işaret ediyor ki, sâlik bunu ancak zat, sıfat ve hal olarak onda fena bulmasıyla elde edebilir. Bütün sözler, fiilleri, halleri, zâtı ve sıfatlarıyla Allah'ın zikrinde fâni olan kimseyi Allah, o kimsenin aslî isti'dâdı ölçüsünde, efâli, sıfâtı ve zâtıyla tecelli ederek diriltir.”

Şeyh Hamid, “*Kim Allâh'a kavuşmayı arzu ederse Allâh da ona kavuşmayı arzu eder. Kim Allâh'a mülâkî olmayı arzulamaz, kerih görürse, Allâh da onunla mülâkî olmayı istemez.*”²⁰⁰⁹ hadisinin yorumunda şöyle der: ‘Hz. Peygamber (sav), gelip çatmadan önce ölüme hazırlıklı olmaya teşvik ediyor. Çünkü sevgi, talebi doğurur. Talep, hedefe ulaşmanın sebeplerini tahsile sevk eder. O da hazırlıktır. Bu hazırlık mü'minler için zahiri ibadetler, ârifler için kalbî muameleler, muvahhidler içinse fena fillâh'tır. Her ölüm için tabîf ve irâdî bir hazırlık vardır.’

²⁰⁰⁸ Muvatta, Kur'an, 24

²⁰⁰⁹ Buhârî, Rikak, 41

Hadis yorumlarında az da olsa 'vahdet-i vücûd'a delalet eden ifadeler vardır. Mesela; 'Beden perdeleri zaman ve mekândan soyutlanıp birbiri içine girer, ezel ebedle birleşirse, kul için kendisi (ayn) kalmaz ve o zaman yakınlık ve uzaklık tavsifi yapılamaz.'

Şeyh Hamid, Nesâî'nin Sünen'inde yer alan "Kim yöneticiye itaat etmez ve cemaatten ayrılırsa cahiliyye ölümü üzere ölür"²⁰¹⁰ rivayetini tamamen tasavvufî mânâda şöyle şerh etmektedir: 'Sultan çoban, şeytan kurttur. Kim velâyet sultanına itaat etmezse, şeytan onu azgınlık (tuğyan)la helak eder. Kim şeriat sultanına itaat etmezse, şeytan onu isyanla mahveder. Kim de tarikat sultanına isyan ederse şeytan ıssız vadilerde onun yolunu şaşırır.'

Şeyh Hamid-i Veli'nin hadislerden çıkardığı hisseler ilim ve irfan sahibi bir gönül adamının imbiğinden süzölmüş vecizeler gibidir. Güzel benzetmeler ve hikmetli sözlerle örölmüş bu hadis yorumlarını beraberce okuyalım inşallah.

C) 40 HADİS ve ŞERHİ²⁰¹¹

1. HADİS

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِإِمْرٍ مَا نَوَى . فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَهَاجَرَ إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ
وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ لِمَرْأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهَاجَرَ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ.

"Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Râsûl'üne ise, onun hicreti Allah ve Râsûl'ünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir." (Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 1)

Yorum/Şerh: 'Bütün din ve dünyevî işlerinde halis bir niyete sahip olan kimse iki cihan saadetine nail olur/mutluluğunu kazanır. Bu nedenle Müslüman, bütün işlerine iyi bir niyetle başlar'

2. HADİS

²⁰¹⁰ Nesâî, Tahrim, 28

²⁰¹¹ Somuncu Baba Şeyh Hamid-i Veli (k.s.), *Kırk Hadis Şerhi*, (Haz: Doç. Dr. Enbiya YILDIRIM), a.g.e.'den faydalanılmıştır.

عَنْ مُعَاذِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : كُنْتُ رَدَفْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَمَارٍ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا مُوْخَرَةٌ الرَّحْلِ فَقَالَ يَا مُعَاذُ هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ وَمَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ ؟ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ فَإِنَّ حَقَّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَحَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَ مَنْ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا أُبَيِّرُ بِهِ النَّاسَ ؟ قَالَ لَا فَيَتَكَلَّمُوا

“Muaz (r.a) anlatıyor: Merkep üzerinde Hz. Peygamber s. 'in terkisinde idim. Aramızda sadece semerin ardındaki çıkıntı vardı.

Bana “Ey Muaz! Allah'ın kulları üzerindeki haklarıyla, kulların Allah üzerindeki haklarının ne olduğunu biliyor musun?” diye sordu.

Dedim ki: ‘Allah ve O'nun elçisi daha iyi bilir.’

Bunun üzerine Hz. Peygamber bana; “Allah'ın kulları üzerindeki hakkı, kulların O'na itaat etmeleri ve başka hiç bir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı ise, kendisine hiçbir şeyi şirk koşmayanlara azap etmemesidir.”

Bunun üzerine ‘Ey Allah'ın elçisi! Bunu insanlara müjdeleyeyim mi?’ diye sordum. Peygamber (s.a.v) bana, “Hayır, o zaman (buna güvenip) tembellik ederler.” buyurdular.” (Buhârî, Libâs 101; İlim, 49)

Yorum/Şerh: ‘Allah’a hakkı ile ibadet eden, emrettiği şeyi yapan, nehyettiğinden sakınan; zahirî ve batınî bütün şirk çeşitlerinden kendisini muhafaza eden insan, kâmil imana ulaşır, dalâlet ve Allah’a isyandan kurtulur.’

3. HADİS

مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ وَأَعْطَى لِلَّهِ وَمَنَعَ لِلَّهِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ

“Allah için seven, Allah için buğzeden, verdiğini Allah rızası için veren, vermediğini Allah rızası için vermeyen kişi, imanını kemâle erdirmiştir.” (Ebû Dâvud, Sünnet, 15)

Yorum: ‘Bütün dînî ve dünyevî işlerde nefse pay bırakmamak, Allah'ın hakkını her zaman öne çıkarmak kâmil imanın alâmetlerindendir.’(Her halükarda Allah'ın hakkını nefsin hazlarına tercih etmek imanın olgunluğundandır.)

4. HADİS

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُؤْمِنُ مَنْ أَمِنَهُ النَّاسُ عَلَى دِمَائِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ وَالْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَاجَرَ الْخَطَايَا وَالذُّنُوبَ

“Benden önce Allah'ın ümmetine gönderdiği her peygamberin, sünnetine tabi olan, emirlerine uyan havarileri ve arkadaşları vardı. Fakat onların arkasından daima, yapmadıklarını söyleyen, emrolunmadıkları şeyleri yapan kötü nesiller ortaya çıkmıştır. İşte böylesi kimselere

karşı eli ile mücadele eden kişi mümindir. Dili ile karşı koyan mümindir. Bu kimselere karşı kalbiyle mücadele eden kimse de mümindir. Bunun dışındakilerin kalbinde ise, hardal tanesi kadar iman yoktur.” (Müslim, İman, 80)

Yorum/Şerh: ‘Hadiste, ihlâs makamına ancak söz-fiil ve hâlde sünnete uyularak ulaşılabileceğine işaret vardır. Hâli iddiasını yalanlayan kimse gizli şirkle müşriktir. Allah bizi bundan korusun.’

5. HADİS

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُتُمِنَ خَانَ

“Münafığın alameti üçtür. (Kişi) oruç tutup namaz kılsa ve Müslüman olduğunu iddia etse bile: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verince yerine getirmez, emanete de hıyanet eder.”

Yorum: ‘Kişinin âlem-i êrvah'da Cenab-ı Hakk'a verdiği sözde durduğunun alameti üçtür: Doğru sözlü olması, sözünü yerine getirmesi ve emanete hıyanet etmemesi. Allah'a verdiği sözü tutmayanlarda ise, tam tersi görülür. Ancak bunlar münafıklık alametidir.’

6. HADİS

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ. فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَتَأَمُّ وَلَا يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَتَأَمَّ. يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ. يُزِقُّ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَ عَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ. جِبَابُهُ النَّورُ. لَوْ كَشَفَهُ لَأَخْرَقَتْ سُبْحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنَ الْخَلْقِ

Ebu Musa r.’dan: “Rasulullah s. aramızda ayağa kalkıp şu beş hususu söyledi: Allah uyumaz. Zaten uyku onun şanına layık değildir. Kullarının maddî-manevî durumlarında (sürekli) değişiklikler yapar. Gündüz amelinden önce gece amelleri, gece amelinden önce de gündüz amelleri Allah’a yükseltilir. O’nun görülmesini engelleyen nurdur. Eğer perdeyi açsaydı, celal ve cemâlî, O’nun gördüğü bütün mahlûkâtını yakardı.” Müslim, İmân, 79, İbn Mâce, Mukaddime, 13.

Yorum: ‘Burada Allâh’ın ahlâkıyla ahlâklanmaya işaret vardır. Hz. Muhammed s. sanki lisân-ı hâl ile, mümine diyor ki: “Gaflet uykusundan uyan, hesaba çekilmeden önce nefsinı hesaba çek. Her vaktini Allah’a taata harcamak suretiyle değerlendir. Böyle yaparsan, Allah senden beşeriyetinin karanlık perdelerini kaldırır, enâniyetini yakar ve kerîm olan zâtının nuru sana tecellî eder.’

7. HADİS

مَا مِنْ نَبِيٍّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّتِهِ قَبْلِي إِلَّا كَانَ لَهُ حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَابٌ يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلُوفٌ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ وَ يَفْعَلُونَ مَا لَا يُؤْمَرُونَ فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ مَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَ مَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ لَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ

“Benden önce Allah’ın ümmetine gönderdiği her peygamberin, sünnetine tabi olan, emirlerine uyan havarileri ve arkadaşları vardı. Fakat onların arkasından daima, yapmadıklarını

söyleyen, emrolunmadıkları şeyleri yapan kötü nesiller ortaya çıkmıştır. İşte böylesi kimselere karşı eli ile cihad eden/mücadele eden kişi mümindir. Onlara dili ile karşı koyan mümindir. Bu kimselere karşı kalbiyle mücadele eden kimse de mümindir. Bunun ötesindekilerin kalbinde ise, hardal tanesi kadar iman yoktur.” Müslim, İmân, 20; Beyhakî, şua bu'l-İmân, VI, 86.

Yorum: ‘Bu hadiste ihlas makamına işaret vardır. Bu makama ancak söz, fiil ve hâlde sünnete uyularak ulaşılabileceğine işaret vardır. Sözü davasını, hâli iddiasını yalanlayan(sözleri ve davranışları İslâm’a uygun olmayan) kimse gizli şirkle müşriktir. Allah bizi bundan korusun.’

8. HADİS

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فُسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ

“Ümmetim fesada düştüğü zaman sünnetime sarılana yüz şehit sevabı vardır.” (Münziri,

Tergîb, 1, 80; Teberânî, Evsat, 5410)

Yorum: ‘Hz. Peygamber (s.a.v), ümmetinden tavsiyelerine uyanlara, ahir zamanda fitneler ortaya çıktığı zaman, bütün işlerinde sünnetlerine yapışmak suretiyle nefsi emmâre ile mücadele etmelerini tavsiye etmektedir. Düşmanların en büyüğü ile savaşan kimse ise Allah katında sevap açısından en büyük şehittir.’

9. HADİS

إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ إِنْزَاعًا يَنْزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤُوسًا جُهَالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا

“Allah ilmi, insanlardan zorla söküp almaz. Fakat ilmi, ulemayı/âlimleri almakla kaldırır. Nihayet tek bir âlim kalmayınca halk, cahilleri kendine reis yapar. Bunlara meseleler sorulur, onlar da ilimsiz fetva verirler. Böylece, hem kendileri saparlar, hem de başkalarını saptırırlar.”

Buhârî, ilim, 34

Yorum: ‘Ahir zamanda ilmin ve Kur’ân’ın kulların arasından kalkması, Kur’ân lafzının ve dînî ilimlerin metinlerinin unutulmasıyla olmayacaktır. Bilakis, Hz. Ömer r.’in dediği gibi, zaman bozulunca kîlû kâl/dedikodu çoğalacak ve nutuklar ortalığı kaplayacaktır. Dolayısıyla, ilmin kaldırılması, Allah’ı bilen, ilimde derinleşmiş, sözleri-fiilleri ve hâlleri/davranışları Rasûlullâh’ın s. sünnetine uyan âlimlerin alınmasıyla olacaktır. Geriye, Allâh’ın haklarında ‘yapmadığınız şeyleri niçin söylersiniz?’ (Saff, 61/2) diye bahsettiği ve cahiller konumuna inmiş kişiler kalacaktır.’

10. HADİS

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ يَمْلَأُنِ أَوْ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَالصَّلَاةُ نُورٌ ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ ؛ كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو ، فَبَايَعُ نَفْسَهُ فَمُعْتَقُهَا ، أَوْ مُؤَيِّقُهَا .

“Temizlik imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur. Sübhânallâh velhamdülillâh gökle yer arasını doldururlar veya doldurur. Namaz nurdur; sadaka delildir; sabır ışıktır; Kur`an da senin ya lehine ya aleyhine bir hüccettir. Her insan çalışıp kendi nefsini satar. Kimisi kendini (taatla Allah'a satarak azaptan) kurtarır, kimisi de helak eder.” Müslim, Tahâret, 1; Müsned, V,

343

Yorum: ‘Hz. Peygamber sâlikî şöyle uyarıyor: iman iddiası/davası ancak “tahliye/temizleme” ve “tahalliye/süslemek” delilleriyle sabit olur. Aleyhisselâm'ın temizlik imanın yarısıdır' sözü tahliye makamı'na, hadisin geri kalan kısmı da tahalliye makamı'na işaret ediyor. Kim kalbinin ve kalıbının evini tabîî pisliklerden/kirlerden ve çirkin fiillerden/davranışlardan temizler, oraya tahmîd ve tesbîh gibi manevî gıdaların sofralarını kurar, Allah'ın sapasağlam/kopmaz ipine sarılarak namaz ve sabır kandillerini yakarsa, Allah onun iyilik/sevap kefesini doldurur, şehvetine köle olmaktan kurtarır azâd eder. Kim de delil getir-e-mezse iman davası ispat/sabit olmaz, hüsrana uğrar ve helak olur.’

11. HADİS

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا يَمْحُو اللَّهُ الْخَطِيئَاتِ وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ إِنْ بَأَخَ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثَّرَهُ الْخَطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ وَإِنْتَظَرُ الصَّلَاةَ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ

“Allah Teâlâ'nın günahları neyle yok edeceğini, dereceleri neyle yükselteceğini sizlere haber vereyim mi? Zahmetine rağmen abdesti tam almak, mescide çok adım atmak, namazdan sonra diğer namazı beklemek. İşte hak yolunda daimi cihad budur.” (Nesâî, Tahâret, 107)

Yorum: ‘Aleyhisselâm, kalbî ve rûhî yüce makamlara ulaşmanın zahiri ve batınî tam temizliğe bağlı olduğu hususunda sâlikin dikkatini çekmiştir. Sanki Aleyhisselâm muhibbin gönlüne işaret ederek buyuruyor ki: “Bedenini şer'î temizlikle pisliklerden temizle. Nefsini, sorumlulukların güçlüğüne katlanmaya zorla. Kalbini de başka şeylere takılmaktan kaynaklanan kirlenmişlikten temizle. İhlaslı bir şekilde, vakitlerine dikkat ederek namazlarına devam et. İbadet yoluna koş ki Allah Teâlâ'nın haklarında şöyle buyurdularından olasın: Ey

iman edenler! Sabredin; (Düşman karşısında) sebat gösterin; (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilesiniz.' (Âl-i İmrân 3, 200)

12. HADİS

سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ تَعَالَى، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَخَابَا فِي اللَّهِ، اجْتَمَعَا عَلَيْهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ حَسَبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا يَعْلَمَ شِمَالَهُ مَا يُنْفِقُ يَمِينَهُ

"Allah, kendi rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde şu yedi kişiyi rahmet gölgesi altına alır:

1-Adaletten ayrılmayan idareci.

2-Allah'a ibadetle yetişen bir genç.

3-Kalbi mescidlere bağlı kişi.

4-Allah rızasını kazanmak için birbirlerini seven, onun için bir yere gelen; onun için birbirinden ayrılan iki kimse.

5-Yalnız başına iken Allah'ı anıp gözleri yaşaran insan.

6-Kendisini mevkii sahibi, güzel bir kadın (fenâlığa) davet ettiğinde ben alemlerin rabbi Allah'tan korkarım' diyen kişi.

7-Sağ elinin verdiğini, sol eli bilmeyecek derecede gizli sadaka veren kimse. " (Muvatta', Şi'r, 5; Buhârî, Ezân, 36; Tirmizî, Zühd, 53)

Yorum: 'Hz. Peygamber, Allah'ın rahmeti ile gölgelenmenin bu gruplara mahsus olduğuna işaret etmiştir. Çünkü bu kişiler Allah'ın lütfunun ve rahmetinin görüldüğü yerlerdir. İdaresi altında bulunanları adalet gölgesiyle gölgelendiren, bütün ömrü boyunca Allah'a ibadet himayesinde nefisini koruyan, kalbini Allah'ın evine (mescidlere) bağlayan, ruhunu Allah'ın sevgisi koruluğunda koruyan, Allah zikriyle gönlünü örten, Hafâ Makamı'nda Allah'ın cemali dışında bir güzelliğe meyletmekten kaçınan, Ahfâ Makamı'nda kendisini Hakîkî Varlık yoluna tasadduk eden kimseyi Allah rahmetinin gölgesinde gölgelendirir.'

13. HADİS

قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ نِصْفٌ لِي وَنِصْفٌ لِعَبْدِي وَ لِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حَمِيدِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْتَنِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى مَجْدِي عَبْدِي فَإِذَا قَالَ إِيَّاكَ نَعْبُدُ

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ

“(Allah Teâlâ) ‘namazı kulumla aramda ikiye taksim ettim. Yarısı bana, yarısı da kulumdur. Kuluma dilediği verilecektir’ (buyurmuştur). Bir kul namazda ‘Bütün hamd ve senâ âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur’ dediği zaman, Allah Teâlâ ‘Kulum bana hamd etti’ buyurur. Kul ‘O, rahman ve rahîmdir’ dediğinde, ‘Kulum bana sena etti’ buyurur. Kul ‘Hesap ve ceza günününün hâkimidir’ dediğinde, Allah Teâlâ ‘Kulum beni ta’zim etti’ buyurur. Kul: ‘Biz yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz’ deyince, ‘Bu iş benimle kulum arasındadır (ibadet bana, yardım da kuluma aittir, kulumun istediği verilecektir)’ buyurur. ‘Bizi dosdoğru yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil’ dediğinde de: ‘Bu dilek kula aittir. Ona istediği verilecektir’, buyurur.” (Müslim, Salât, 11)

Yorum: ‘İnsan, kulluk makamında ciddiyetle durur ve ihlâstan üzerine düşen görevi her hâlükârda Allah’a hamederek yerine getirir, Allah Teâlâ’nın kendi zatını övdüğü gibi O’na hulûs-u kalple senada bulunur, hamd, senâ ve övmenin içinde gark olarak Allah’ı yüceltir ve de tüm bunların hepsinde Allah’tan yardım dilerse, bu onu orta yol olan ehadiyete götürür. Ki, ruhlar ve bedenler için başlangıç amelleri ile sülûkun sonu bu yoldan geçmektedir. Ve yine bu yolla, (ayette) her şeyin rabbi olan Allah’dan (bizi) hazır et tarzında dua edilen, gadab ve kahrın karışmasından uzak saf ve mutlak rıza makamı elde edilir.’

14. HADİS

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا وَحَطَّتْ عَنْهُ عَشْرُ خَطِيئَاتٍ وَرُفِعَتْ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ

“Bir kimse bana bir salât-ı şerîfe getirirse, Cenab-ı Allah ona on kere rahmet eder, on günahı düşürülür ve on da derece verilir.” (Nesâî, Seh, 56)

Yorum: ‘Hadiste Yüce Ehadiyet’ten ilahî feyzin Rûh-i Muhammedî vasıtasıyla ulaşacağına işaret vardır. Çünkü Hz. Peygamber ezeli ve ebedî olarak Kutbu'l-aktâb’dır. Bu durumda talibe gerekli olan Yüce Efendisiyle münasebeti ona salât etmek ve sünnetlerine yapışmak suretiyle sağlamaktır. Salât ile ona yaklaşan kimseye, Hz. Peygamber’e tabi olması nedeniyle on rahmet gelir. Ayrıca kendisiyle Hak arasındaki on perde kaldırılır, Allah’a yakınlaşma derecelerinden on derece yükselir.’

15. HADİS

أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الدَّهَبِ وَالْوَرَقِ

وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ ؟ قَالُوا بَلَى قَالَ ذَكَرَ اللَّهُ

“Size amellerinizin en hayırlısını, malikiniz (Allah) katında en çok beğenilen, (cennetteki) derecelerini en çok yükselten, altın ve gümüşü (Allah yolunda) vermekten size daha sevaplı olan ve düşmanınıza rastlayıp da boyunlarınızı vurmanız (gazi olmanız) ile düşmanınızın sizin boyunlarınızı vurmasından (şehit edilmenizden) daha faziletli olan işi haber vereyim mi? O şey, Allah'ı zikretmektir.” (Tirmizî, Deavât, 6)

Yorum: ‘Allah Teâlâ'ya yaklaştıran yolların en yakını, kulun gerek maddî ve gerekse bedenî ibadet türlerinden Allah'a yaklaşabileceği en evlâ yol, Allah Teâlâ'yı zikretmektir. Gerek dille ve gerekse tüm cismânî ve rûhî güçleriyle zikir yolunu seçen kişi en yüksek maksada erişir ve tevhidin en yüksek mertebesine ulaşır.’

16. HADİS

مَثَلُ الَّذِي يَذْكُرُ وَالَّذِي لَا يَذْكُرُ كَمَثَلِ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ

“(Allâh'ı) Zikreden kimse ile zikretmeyen kişi, diri ile ölü gibidir.” (Buhârî, Deavât, 66).

Yorum: ‘Hadiste, Hayy ve Kayyûm olan Allah'ın zatı ile hakiki var oluşun; salikin zatı, sıfatı ve fiilleriyle O'nda fenâ olmasıyla gerçekleşeceğine işaret vardır. Her kim tüm söz, fiil, hal, zat ve sıfatlarından soyutlanarak Allah'ın zikrinde fenâ (yok) olursa, Allah Teâlâ, kaldırmayacağı miktardaki fiil, sıfat ve zatının tecellileriyle onu ihya eder.’

17. HADİS

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ

“Rabbin kula en yakın olduğu vakit, gecenin son kısmındadır. O saatte Allah'ı zikredenlerden olmaya gücün yeterse, öyle ol.” (Tirmizî, Deavât, 118 (Rakam: 3579))

Yorum: ‘Allah Teâlâ'ya kemâl-i kurbîyet, tüm bedenî meşguliyetlerden halvette bulunduğu zaman gerçekleşir. Tefrika ehlinin halveti havâssı mahsûsattan uzaklaştırmasıyla mümkün olur. Bunun zamanı da gecenin son kısmıdır. Zaman ve mekâna ait uzaklık perdeleri dürülür, ezel ebed ile birleşir, kul için de varlık kalmazsa, bu durumda kul ile Allah arasında yakınlık ve uzaklık söz konusu olmaz.’

18. HADİS

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَيَّ اللَّهُ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

“Allah katında amellerin en sevimsisi/faziletlisi, az da olsa devamlı yapılındır.” (Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 30; Buhârî, Libâs, 43)

Yorum: ‘Hadiste, talibin amelleri devamlı yapmasına irşad vardır. Çünkü devam eden kararlılık göstermiş olur. Sebat eden ise bunun faydasını görür..’

(devam eden dâim olur, sebat eden sonuç alır/hedefe ulaşır. Veciz ifade eder.)

19. HADİS

مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ اللَّهُ لِقَائَهُ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ اللَّهُ لِقَائَهُ

“Kim Allah'a kavuşmayı arzularsa, Allah da ona kavuşmayı arzular. Kim de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz.” (Buharî, Rikâk, 41 (Rakam: 6508))

Yorum: ‘Muhammed Aleyhisselâm ölüm gelmeden önce ona hazırlanmaya teşvik etmişlerdir. Çünkü muhabbet arzulatırır. Arzu ise vuslata götüren esbabı elde etmeye yani hazırlanmaya sevk eder. Hazırlık ise, müminler için zahiri ibadetler, arifler için kalbî muameleler, muvahhidler için de fenâ fillahla gerçekleşir. Her ölüm için tabii ve irâdî bir hazırlık vardır.’

20. HADİS

لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ تَعَالَى

“Hiçbiriniz, Allah'tan lütuf beklentisi içinde olmaksızın ölmesin.” (Müslim, Cennet, 19)

Yorum: ‘Hadiste, Allah Teâlâ'nın ‘Allah sana nasıl ihsan ettiyse, sen de öyle iyilik et’(28/Kasas, 77) kavlinde işaret edilen ihsana işaret vardır. Allah Teâlâ'nın kula ihsanı, kulun ibadetleriyle O'na olan ihsanından öncedir. Allah'ın kendisine tevfik etmesi suretiyle ihsanda bulunduğu kimse Allah'a itaat etmek için çabalar. Bu nedenle talibin, iman makamında ihsan makamını elde etmek için çalışması gerekir. Çünkü ameli iyi olanın zannı da güzel olur. İyi amel ise güzel tevfikle gerçekleşir.’

21. HADİS

كُلُّ عَمَلٍ بَنِي آدَمَ يُصَاغَفُ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ لِأَجْلِي

“Allah Teâlâ ‘Ademoğlunun her ameli, on misli katlanır. Ancak oruç müstesna. Çünkü o, benimdir. Onun mükâfatını verecek olan benim. Çünkü kulum shevî arzularıyla yemesini benim için terk ediyor’ buyurmuştur.” (Müslim, Savm, 30)

Yorum: ‘Hadiste ecrin meşakkat miktarınca olduğuna işaret vardır. Herkes ameli karşılığında kat kat sevap alır. Oruçlu ise müstesna. Çünkü sadece Allah için tutulduğundan, Zat'ın mertebesine daha uygundur. Bu durumda da ecri sadece O olmaktadır. Bundan ötürü Hak Teâlâ orucu bizzat kendisi sahiplenmektedir. Bu ise, tüm dünyevî ve uhrevî isteklerden uzaklaşarak oruç tutan için söz konusudur.’

22. HADİS

لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ يَتْلُوهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَ آتَاءَ النَّهَارِ وَ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَ آتَاءَ النَّهَارِ

“Hased ancak iki kişi hakkında meşrudur: Biri, Allah’ın kendisine vermiş olduğu Kur’an’ı gece gündüz okuyan kişi. Diğeri de Allah’ın kendisine ihsan etmiş olduğu maldan gece gündüz infak eden kimse.” (el-Humeydî, *Musned*, II/278; *Buhârî*, *Tevhîd*, 45; İbn Balaban, *İhsân*, I/333)

Yorum: ‘Hadiste, Allah Teâlâ’nın ahlâkıyla ahlâklanmaya ve O’nun nimetlerini minnet ve şükranla anmaya işaret vardır. Peygamberimiz gibi. Nitekim ‘Onun ahlâkı Kur’an idi’²⁰¹² ve ‘Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an’(Duha 93/11) kavliyle Allah Teâlâ’nın nimetlerini minnet ve şükranla anması emredilmiştir. Allah Teâlâ’nın nimetleri ise tüm mal çeşitlerini kapsamaktadır. Bu iki şeyden daha fazla gıpta edilecek bir şey yoktur.’

23. HADİS

يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ إِفْرَأْ وَارْتَقِ وَرَبِّكَ كَمَا كُنْتَ تُرَبِّئُ فِي الدُّنْيَا

“Kur’an okuyana, (cennete girdiğinde) şöyle denir: “Oku ve yüksel! Aynen dünyadaki gibi tertîl (kurallarına (tecvîde) uygun, yavaş, anlaşılır ve anlamını hayatına uygulamak) üzere oku!” denilir.” (Ebû Dâvûd, *Vitr*, 20)

Yorum: ‘Hadiste, dünyada güzel sıfatlardan hasıl olan iyi amellerin karşılığının, feyiz sahibi Yüce Yaratıcı’nın huzurunda aziz bir feyz şeklinde insana tecelli edeceğine işaret vardır. Amel yurdunda alınacak mükâfat ise ezeldeki aslî mükâfat miktarıncadır. Bu nedenle talibin ilahî ahlâkla ahlâklanması için beşerî vasıflardan soyutlanması gerekir. İlâhî ahlâk ise ne kadar da güzeldir.’

24. HADİS

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ قَالَ يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ وَقَالَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَتَعَدَّى بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لَهُ؟

“Allah güzeldir. Ancak güzel ve temiz şeyleri kabul eder. Allah müminlere, peygamberlere de emrettiği şeyleri emrederek şöyle buyurmuştur: ‘Ey Peygamberler! Temiz şeylerden yiyecek, yararlı iş işleyin; doğrusu Ben, yaptığınızı bilirim.’^(Mü’minûn 23/51) (Bir diğer ayette de şöyle buyurmuştur): ‘Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yeyin.’^{(Bakara}

²⁰¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI/91

^{2/172}) (Hz. Peygamber) sonra şunu zikretti: Bir kimse (Hak yolunda) uzun sefere çıkar. Saçları dağılmış, toza toprağa bulanmış bir halde ellerini semaya uzatarak 'Yâ Rabbî, yâ Rabbî, yâ Rabbî' diye dua eder. Hâlbuki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, (hâsılı) haramla beslenmiştir. Böyle birisinin duası nasıl kabul edilir?" (Buhârî, Zekât, 24; Müslim, Zekât, 19; Dârimî, Rikâk, 9)

Yorum: 'Lokma bir tohum, amel ise mahsuldür. Mümin, lokmasını temiz kılmalıdır ki, muhlis kullarınınkini kabul ettiği gibi, Allah onun da amelini kabul etsin.'

25. HADİS

مَا تَرَكَتُ بَعْدِي فِتْنَةٌ أَضَرَّ عَلَى الرَّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ

"Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha tehlikeli bir imtihan bırakmadım." (Buhârî, Nikâh, 17)

Yorum: 'Nefsini nikâhla koru ki şehvî fitnelerden kurtulasın. Kalbini de murakabe ile koru ki, tecelliyât gerçekleştiğinde söz konusu olan gizli şirkten korunasın.'

26. HADİS

مَنْ خَرَجَ مِنَ الطَّاعَةِ وَفَارَقَ الْجَمَاعَةَ فَمَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً

"Kim (Allah ve Rasûlüne) itaatten çıkıp cemaatten ayrılırsa, cahiliye ölümü ile ölür." (Müslim, İmâret, 30)

Yorum: 'Sultan çoban, şeytan da kurttur. Velayet sultanına itaattan uzaklaşan insanı şeytan tuğyanla helak eder. Şeriat sultanına itaattan çıkan insanı da şeytan isyana sürükler. Tarikat sultanına itaattan çıkan kimseye gelince, şeytan hizlan vadilerinde yolunu şaşırtır.'

27. HADİS

إِنَّ الْبِدَادَةَ مِنَ الْإِيمَانِ

"Sade giyinmek imandandır." (Ebû Dâvûd, Tereccul, 1)

Yorum: 'Muhabbet elbisesini giyip fakrı kuşanan ve sabra bürünen kimseye, dünyanın süsleri karşısında Allah yeter. İçini takva ile süslersen Mevlâ'nın cemalinden bir elbise sana giydirilir.'

28. HADİS

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْأَجْرِ فَلْيُقُلْ خَيْرًا أَوْ لَيْسْكَتْ

"Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin ya da sussun." (Buhârî, Rikâk, 23)

Yorum: 'Söz, konuşan kişinin sıfatıdır. Kıdem sıfatlarıyla (hayat bulan) hudûs sıfatlarının bir sonucudur. Bu nedenle, (Kudsî hadiste) Hz. Peygamber'in (aktardığı üzere Allah Teâlâ)

‘Kulum benimle (konuşma sıfatımla) konuşur’ buyurmuştur. Yani, senin lisanınla Kadîm olan Melik konuşur.’

29. HADİS

وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ. قِيلَ مَنْ هُوَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقِهِ

“Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz. Vallahi iman etmiş olmaz.” “Kimdir o yâ Rasûlallah” diye sorulunca “Komşusu, kendisinin zararından emin olmadığı kimse” cevabını verdiler.” (Buhârî, Edeb, 29)

Yorum: ‘Komşuna komşu ol ki, sana da komşusu olmayan (yani Allah) komşu olsun. Kim Erhamurrâhimîn’in komşusu olursa, Allah o kuluna merhamet eder ve onu rahmetinin gölgesinde gölgelendirir.’

30. HADİS

الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُّجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَتْ مِنْهَا اِنْتَلَفَتْ وَمَا تَتَاكَرَزَتْ مِنْهَا اِخْتَلَفَتْ

“Ruhlar sıralanmış asker toplulukları gibidirler. Ruhlar âleminde tanışıp anlaşanlar (dünyada) anlaşırlar. Buna karşılık, ruhlar âleminde anlaşamayanlar (dünyada) da birbirleri ile anlaşamazlar.” (Müslim, Birr ve's-Sıla, 49)

Yorum: ‘Âlimlerle birlikte otur, hikmet sahiplerinin içine gir, ebrâr ve etkıyâ ile ol, salih insanlardan ayrılma. Cahiller, sefihler, facirler, şakiler ile arkadaşlık yapmaktan kaçın. Çünkü dünyadaki ülfet, bekâ âleminde ruhlar arasındaki tanışıklığın eseri olup kişi sevdiğiyle beraberdir.’

31. HADİS

إِنَّ اللّٰهَ رَفِيقٌ يُجِبُّ الرَّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرَّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاهُ

“Allah Teâlâ refiktir (kullarına kolaylık diler, güçlerini aşan şeyleri yüklemeyiz). Kullarının da yumuşaklıkla muamele etmelerini sever. Yumuşak huylulukla yapılan işlere verdiği muvaffakiyeti bunun dışındakilere vermez.” (Müslim, Birr ve's-Sıla, 23)

Yorum: ‘Kardeşlere karşı sertlik yerine yumuşaklığı tercih etmek, Rahman’ın kula olan lütfü tecellisinin kahır tecellisinin önüne geçmiş olmasının sonuçlarındandır. Merhamet meydanında yarış ki, rahmeti gadabını geçen Zat da sana rifkate bulunsun.’

32. HADİS

إِتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشَّحَّ فَإِنَّ الشَّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَائِهِمْ وَاسْتَحَلُّوا مَخَارِمَهُمْ

“Zulmetmekten kaçınınız. Zira zulüm ahiret günü karanlıklardır. Cimrilikten de kaçınınız. Çünkü bu sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haram olan şeyleri helal görmeye sürüklemiştir.” (Müslim, Birr, 15)

Yorum: ‘Aleyhisselam doğru yolda meşru haddi aşmaktan sakındırmıştır. Haddi aşan, Müslüman kardeşine veya kendisine bu çalışma yurdunda zulmeden kişi, ceza yurdunda karanlıklara düşer. Hz. Peygamber, ukbâda kahır ateşiyle helak olmamak için, dünyada fesada sürükleyen cimrilikten de sakındırmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir.” (Haşr 59/9)’

33. HADİS

كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ غَائِرٌ سَبِيلٍ وَعَدُّ نَفْسِكَ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ

“Dünyada bir garip veya yolcu gibi ol. Kendini kabirdekilerden kabul et.” (Tirmizî, Zühd, 25; et-Taberânî, Müsnedü’ş-Şâmiyyîn, s. 109)

Yorum: ‘Hz. Peygamber fânî yurttan yaşayan insanın olup bitenlere aldanmamasını, cereyan eden fesadlara kapılmamasını istemektedir. Talib bu gurur/aldanış yurdundan kendini uzaklaştırmalı, surûr/neşe yurdu vatan edinmeye çalışmalı, şer topluluğundan uzaklaşıp din yoluna geçmelidir. Böyle yaparsa ölmeden önce ölür, kabre girmeden önce haşrolur.’

34. HADİS

رُبَّ أَشْغَعَتْ أَغْيَرَ مَذْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَا يَبْرَهُ

“Nice saçı başı dağınık pejmürde ve kapılardan kovulmuş insan vardır ki, eğer bir şey hakkında Allah’a yemin etse, Allah yemininde sadık çıkarır.” (Müslim, Birr, 40)

Yorum: ‘Kendi isteğiyle son derece sade ve basit bir hayatı geçici nimetlere tercih etmek, hakir ve felaket yurdu olan dünyanın musibetlerinden kurtulmaya karşı bir güvence, Allah katında da izzet ve keramettir. Kalplerin sersemleştiği, dillerin tutulduğu cezâ gününde böylesi insanın duası geri çevrilmez.’

35. HADİS

أَنَا عِنْدَ الْمُتَكَبِّرَةِ قُلُوبُهُمْ وَالْمُنْدَرَسَةِ قُبُورُهُمْ

“(Cenab-ı Hak): ‘Ben, kalpleri kırılmışların ve kabirleri belirsiz olanların yanındayım.’ (buyurmuşlardır.)” (Sehâvî, Mekâsid, s. 96; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I/203)

Yorum: ‘Dünyada kalbin kırık olması ahirette sarılması, hayat ve ölüme yönelik vurdumduymazlık izlerinin yok olması ise kulun Allah haricindeki bağlardan kurtuluşu ve Ehadiyet tecellisiyle Yüce Yaratıcı tarafından tercih edilmesi demektir.’

36. HADİS

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عِبَادِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَا ذَكَرْتُهُ فِي مَلَا خَيْرَ مِنْهُ

“(Rabbimiz Allah şöyle buyurmuştur:) ‘Ben, kulumun zannettiği gibiyim. Beni andığı zaman, muhakkak onunla beraberim. Eğer beni kendi kendine anarsa, ben de onu Zat’ımda anarım. Beni bir topluluk içinde anarsa, ben de onu andığı topluluktan daha hayırlı bir toplulukta anarım.’”(Buhârî, Tevhid, 15)

Yorum: ‘Allah’ın mutlak cemalini seyret, çevrenin dünya ve ahiretine yönelik geçici süslemelerine meyiletme. Kendi başına iken rabbini zikret, O da seni Vahdet makamında rûhen ve hakikaten zikretsin. Zikreden kullarından oluşan bir topluluk içinde zikret, O da seni Mele-i A'lâ’da cismânî, aşikar, gizli ve çok gizli bir şekilde zikretsin.’

37. HADİS

يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَاستَهْدُونِي أَهْدِكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَانِعٌ إِلَّا مَنْ أطَعْتُهُ فَاستَطِعُونِي أطعِمْكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ غَارٌ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ فَاستَكْسُونِي اكسُكُمْ

“(Rasûlullah Rabbinden naklederek şöyle buyurmuştur): ‘Ey kullarım! Benim hidayete erdirdiklerim müstesna, hepiniz dalâlettesiniz! O halde benden hidayet dileyin de sizi doğru yola kavuşturayım. Ey kullarım! Benim nimetlendirdiklerim müstesna, hepiniz açsınız. O halde benden isteyin ki, sizi doyurayım. Ey Kullarım! Benim giydirdiklerim hariç, hepiniz çıplaksınız. O halde benden isteyin ki, sizi giydireyim.’” (Müslim, Birr ve's-Sıla, 15)

Yorum: ‘Burada arif’in kalbine bir sesleniş vardır: Tefrika çölünde dalaletteyken beni talep edersen, çağır beni, seni bana, Vahdet makamına ulaştırayım. Dünya ve ahiretin yemek ve giysilerine kendini kaptırma ki, beni görmenin tatlılığını sana tattırayım ve varlığımın elbisesini giydireyim.’

38. HADİS

مَنْ أَحَبَّنِي فَتَلَّنُهُ وَمَنْ فَتَلَّنُهُ فَطَلَّنِي دِينُهُ وَمَنْ عَلَيَّ دِينُهُ فَأَنَا دِينُهُ

“(Hz. Allah şöyle buyurmuşlardır): ‘Beni seven kimsenin yaşamına son veririm. Hayatına son verdiğim kimsenin diyeti bana aittir. Bir kimsenin diyeti bana düşünce, onun diyeti bizzat ben olurum.’” (Âlûsî, Rûhu’l-Meânî, II/72; Konevî, Kırk Hadis, s. 86-7)

Yorum: ‘Allah Teâlâ’nin muhabbet kâselerinden içirdiği kimse sarhoş olur ve Allah onu kendisinde yok eder, kendi bekasında sabit tutar. Allah sevgisiyle ölen kimsenin diyeti sadece O’dur. O ise bâkîdir.’

39. HADİS

أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ

“(Hz. Allah şöyle buyurmuştur:) ‘Salih kullarıma hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbinden geçirmedeği nimetler hazırladım.’” (Buhârî, Tefsîr, Sûretu's-Sece, 1)

Yorum: ‘Bedeninin ve gönlünün gözlerini olup bitenleri seyretmeye kapatırsan, Allah, havas ve kuvve-i beşeriyyenin sınırları dışına çıkan zatının cemalinin tecellilerini sana gösterir. Böyle olunca O’nu müşahede edecek, Vahid ve Kâhâr olan Allah dışında ne gören ne de görülen bir şey müşahede etmeyeceksin.’

40. HADİS

مِنْ أَشَدِّ أُمَّتِي لِي حُبًّا يَكُونُونَ بَعْدِي يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ رَأَى بِأَهْلِهِ وَمَالِهِ

“Ümmetimden beni en çok sevenlerin bir kısmı da, benden sonra gelecek bir kısım insanlardır. Bunların her biri malını ve ailesini feda ederek beni görmüş olmayı çok arzu edecektir.” Müslim, Cennet, 4

Yorum: ‘Bu hadis, Aleyhisselâm’dan, ümmetinden kendisini sevenler için bir müjdedir. Çünkü, onlar Rasûlullâh s.’ı görmeyi her şeye tercih etmekte, ailelerini ve mallarını onun sevgisi uğruna feda etmektedirler. Bu insanlar Hz. Peygamber s. sevgisiyle birlikte fani varlıklarının dar kalıplarından çıkarlar ve Allah’tan başkasına yer olmayan ilâhi sevgide fenâ olmuş muhabbet ehline katılırlar. Hidâyete ulaştırıp götürecek olan Allâh’tır.’

SONUÇ

Eserinden güzel örnekler sunduğumuz Şeyh Hamid-i Veli, Hâkim Tirmizî(320/932) ile başlayan iş’ârî hadis şârihleri içerisinde mümtaz yeri olan bir şahsiyettir. Emir Buhârî, Molla Fenârî gibi büyük âlimlerin saygıda kusur etmedikleri bu gönül adamı, Hacı Bayram-ı Veli gibi büyük bir mutasavvıfa da mürşidlik yapmıştır. Yaşadığı Osmanlı döneminin âkil bir adamı

olarak, İstanbul fethinin mimarlarına hocalık yapmış, dönemin âkil adamlarının yetişmesinde rol oynamış, bu gönül erlerinin Osmanlının yükselmesinde, fâtiplerin yetişmesinde büyük payları olduğu şüphesizdir. Bugün de tüketime kurban etmeden eğitsel kimliği ile bugün gençlere rol model olması sağlanmalıdır.

Bir tasavvuf önderinin insanların Allah'ın dinine daha bilinçli yönelmelerini, ibadetlerini daha içten yapmalarını sağlamak için böylesi bir çalışma hazırlamış olması eserin önemini artırmaktadır.

Somuncu Baba'nın derlediği bu hadis çalışması eğitsel mesajları ile ortaöğretimde, özellikle de İmam Hatip Liselerinde, Hadis derslerinde öğrencilere verilmeli, hadis okuma, anlama, ezberleme etkinliklerinde, yarışmalarda değerlendirilmeli, bugün de bu mesajların rehberliği sağlanmalıdır.

Mayaları ilim ve irfanla, edeb ve mahviyetle yoğrulmuş Şeyh Hamid'lere bugün de ne kadar muhtaç olduğumuz ortadadır. Herkes elini taşın altına koyup, Şeyh Hâmid-i, Somuncu Baba yapan değerlerle barışık bir hayatı planlamalıdır. Şeyh Hâmid-i, asırlardır yücelten değer; vahiyle beraberliği; hayatı, Allah'ın rızâsını ve Peygamber'in sevgisini kazanma merkezli yaşamasıdır.

Bizler de bugün, onun beslendiği kaynaklarla aramızdaki bağı güçlendirmeliyiz. Öncelikli dinimizin de ilk emri olan “oku”ma ile işe başlamalıyız; kendimizden başlamalı, değerlerin kaynağı kulluk kitabımız Kur'ân-ı Kerim'i anlamı ile okumalı, anlatılanları hayatımıza uygulamalı, Peygamberimiz'in hayat hikâyesini/siyeri, şerefli sözleri/hadis-i şerifleri okumalı, kendimize örnek alarak hayatımızı yeniden inşâ etmeliyiz...

Allah'ın kitabını okuyan, Rasûlullâh'ın ahlâkıyla ahlâklanan kimseler olarak bizler sadece kendimizle yetinmemeli, en yakınımızdan başlayarak, ailemizin diğer bireyelerine, komşularımıza, apartman/mahalle sakinlerine, arkadaşlarımıza, çalışma arkadaşlarımıza bu

değerleri ulaştırmalı, bu değerlerle tanıştırmalı, erdemli, sâlih toplum için çaba sarfetmeliyiz. Bu, yeni Somuncu Baba'ların da çıkmasına imkân sağlayacaktır. O'nu anmak, anlamak da ancak bu sayede mümkün olacaktır.

Cenab-ı Hakk'ın rahmeti ve bereketi onların, bizlerin ve çevresinde erdemli bir farkındalık oluşturmak için çaba sarfeden nesli sulehânın üzerine olsun.

KAYNAKLAR

- Algül, Hüseyin, *Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan*, Marifet Yayınları, İst., 1981
- Baykal, Kazım, *Bursa'da Ulu Camii*, İbrahim Horoz Basımevi, İst., 1950.
- Cumhur, Müjgân, "Hamîdüddîn Aksarâyî", Türk Ansiklopedisi, XVIII, 446.
- Ertan, Veli, "Osmanlı Devletinin İlk Resmî Şeyhü'l-İslâm'ı Molla Fenârî", Millî Kültür, yıl: 1, c.1, sayı: 11, Kasım, 1977.
- Hızlı, Mefâil, "Somuncu Baba, Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddîn Aksarâyî", Uludağ Üniv. İlâhiyat Fak., Sayı: 2, Cilt: 2, 1987.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh yayınları, İst., 1985.
- Somuncu Baba Dergisi, Malatya, muhtelif sayıları.
- Somuncu Baba ve Kültür Çevresi, Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı, Editör: Doç. Dr. Ali Çavuşoğlu, 23-25 Eylül, Aksaray, 2011
- Şahin, Haşim, Somuncu Baba, DİA, XI, s. 279
- Taşköprüzâde, Ahmed, İsmüddîn, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, (haz.) Ahmed Subhi Furat, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985
- Uludağ, Süleyman, "Hacı Bayram Velî", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Marifet yay. İst. 1998, III, 445-446.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank., 1982.
- Ünal, İ. Hakkı, *İslâm Kültüründe Kırk Hadis Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi*, Somuncu Baba ve es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, Ankara-1997, s. 137-146.
- Velî, Şeyh Hamid-i, *Somuncu Baba, Kırk Hadis Şerhi*, trc. Enbiya Yıldırım, Nasihat yay., 2008.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yayınları, İst., 1982